
Profesionální vojenská etika

Vojenské povolání je podle názoru západních vojenských odborníků především veřejnou záležitostí. Voják „slouží společnosti“ tím, že zajišťuje obranu svobody, suverenity a celistvosti země. Zdůrazňuje se, že přestane-li být vojenská služba většinou obyvatelstva státu vnímána jako čest a občanská povinnost, stane se tento stát zemí lidí, neschopných nebo postrádajících vůli za svou svobodu a za principy, na nichž je založen, bojovat.

Válečné konflikty mezi státy jsou vzhledem k lidské povaze považovány stále za možné. Podtrhuje se proto důležitost síly v mezinárodních vztazích, kdy existence armády vzbuzující respekt odráží potenciálního agresora. S tím souvisí zájem společnosti na propagaci a zvyšování prestiže vojenské služby a svědomitého vztahu k ní.

Aby mohla armáda úspěšně plnit své úkoly a neztratila přitom úctu a důvěru společnosti, musí se chování jejích příslušníků řídit pevně stanovenými etickými a morálními normami. Obecný rámec těchto norem tvoří zákony státu, vojenská přísaha, jednotný kodex vojenské justice, kodex chování příslušníka armády, vojenské řády, směrnice a další dokumenty.

Pojem „vojenská etika“ se používá od poloviny tohoto století, kdy vznikla potřeba zabývat se mravními souvislostmi existence armády. Obsahem vojenské etiky je zkoumání veškeré vojenské činnosti z mravního hlediska. Předpokládá se, že vojenská služba vyžaduje utváření specifického způsobu myšlení a chování - specifického etického kodexu.

V americké armádě, která usiluje o morální identitu již více než 200 let, je ve vztahu k vojenské profesi cílevědomě a systematicky užíván termín „profesní etika“. V armádách evropských států NATO se používá spíše pojmu „vojenská etika“ či „profesionalismus“.

„Profesionální etika“ je přitom chápána širěji než „etika vojenské profese“, která vymezuje pouze chování profesionálů vůči neprofesionálům. Zahrnuje v sobě různé aspekty výkonu vojenského povolání, související se specifickými preferencemi a očekáváním příslušníků armády jako součástí společnosti. Pro větší výstižnost lze tedy používat termín „profesionální vojenská etika“.

Vojenská profese vzniká v souvislosti se střetem lidských zájmů, který je řešen násilnými prostředky. Ozbrojené konflikty považuje profesionální vojenská etika za jevy trvale provázající lidské dějiny a zdůrazňuje, že násilí je zakódováno v biologické a psychologické podstatě člověka. S vědomím toho, že je v lidské povaze spojeno dobro se zlem, klade profesionální vojenská etika důraz na síly zla - člověk je egoista, usiluje o moc, bohatství a bezpečí.

Profesionální vojenská etika vychází z faktu, že služba v armádě vyžaduje kázeň, loajalitu a obětavost. Čelit má slabosti, omezené přizpůsobivosti, iracionálnosti a dalším negativním rysům lidské osobnosti. Podtrhuje převahu kolektivu nad jedincem, bez níž voják nemůže dostát své vojenské povinnosti. Zdůrazňuje důležitost rozkazů, vojenské hierarchie a rozdělení funkcí. V tomto smyslu omezuje individuální svobodu vojáka.

Ve stupnici vojenských hodnot jsou na velmi významném místě tradice, vojenský duch, jednota a pospolitost. Voják podřizuje své osobní zájmy a přání prospěchu společné věci. Zdůrazňuje se, že jednou z nepřijatelných vlastností vojáka je egoismus. Člověk je především společenský tvor a myslí v kategoriích skupinové sounáležitosti. Profesionální vojenská etika má proto korporativní charakter - je založena na antiindividualismu.

Profesionální vojenská etika předpokládá vysoký stupeň koordinace a subordinace, bezpodmínečné dodržování stanoveného režimu, norem a pravidel. Specifickým požadavkem vojenské etiky je odhodlání vojáka obětovat v případě potřeby i vlastní život. Zvláštností je i ta skutečnost, že základní kategorie obecné etiky jsou v rámci vojenské etiky odsouvány do pozadí. V centru její pozornosti není kategorie dobra a zla, ale např. statečnost, obětavost atd.

Vojenská etika věnuje zvláštní pozornost systematickému a cílevědomému studiu historie. Důvodem je, že profesionalita vojáka nutně závisí na zkušenosti. Nemá-li možnost učit se na zkušenosti vlastní, musí se učit na zkušenosti jiných. Podle známého pruského vojevůdce H. Moltkeho je v době míru nejefektivnějším prostředkem studia vojenského umění vojenská historie. Pro vojáka má tedy historie význam poznání umožňujícího vypracovat zásady, jimiž se lze řídit v budoucnosti.

Vojenská etika není uzavřena do určité konkrétní teorie nebo historie. Odmítá jednostranné interpretace. Na rozdíl od ideologických a ekonomických faktorů zdůrazňuje význam síly. Poukazuje na neměnnost lidské povahy, která vyvrací platnost teorií hlásajících neodvratný pohyb lidských dějin směrem k pokroku. Změny jsou v dějinách nevyhnutelné, pokrok nikoli. Podobně jako příroda, podléhá i historie cyklickým změnám. Civilizace vznikají a zanikají, války se střídají s obdobím míru, útočné doktríny získávají převahu nad obrannými a naopak.

Vojenská etika a právo

Součástí morálně-etických norem příslušníků armády je nejen respektování zákonů příslušné země, ale i mezinárodního válečného práva. To umožňuje předpokládat, že se v případě války bude protivník chovat podle pravidel, dohodnutých mezi civilizovanými zeměmi. Existuje např. všeobecná dohoda o nepřipustnosti zabíjení válečných zajatců a o nutnosti chránit v rámci možnosti civilní obyvatelstvo před válečným strádáním. Velké množství pravidel vedení války je soustředěno v haagské a ženevské konvenci. Za porušování těchto pravidel byli např. stíháni a potrestáni představitelé hitlerovského Německa v norimberském procesu.

V současné době se svět o právní normy zajímá mnohem více než v minulosti. Projevuje se to např. tím, že i ve válečných konfliktech hrají stále větší úlohu právníci. Válka v Perském zálivu je dokonce označována za „válku právníků“. Nasazená americká armáda měla 200 právníků, kteří se zabývali dodržováním principů a pravidel vedení války. Za 2. světové války měla např. americká divize pouze 1 až 2 právníky, ve válce ve Vietnamu 4 právníky.

Podle generála C. Powella sehráli právníci ve válce v Perském zálivu neocenitelnou roli v rozhodovacím procesu při řešení každodenních i strategických problémů, včetně poskytování pomoci vojákům např. při sestavování závětí a plných mocí.

- ♦ Velitelům poskytovali odpověď zejména na tyto otázky:
- ♦ Je útok na mobilní odpalovací zařízení raket Scud v souladu s mezinárodním právem, i když není možné je v noci rozeznat od civilních dopravních prostředků?
- ♦ Podle jakých zákonů je možné sestřelit raketu nad neutrální zemí?

Je možné použít kulomet ráže 50 mm proti živé síle protivníka, nebo pouze proti materiálu?

Znalost válečného práva je důležitá nejen pro velitele, ale pro všechny příslušníky armády. Po masakru civilního obyvatelstva ve vietnamské vesnici My Lai v roce 1968 bylo jasné, že vojáci, kteří se ho dopustili, vůbec nevěděli, co je jim podle válečného práva dovoleno a co ne. Další skupinou, která za vietnamské války doplatila na neznalost válečného práva, byli američtí zajatci, které Vietnamci obviňovali z válečných zločinů. Řadě z nich údajná vina, která jim byla vsugerována, způsobila značné psychické útrapy, i když se nedopustili ničeho neetického. Někteří se dokonce z důvodů neznalosti právního základu své činnosti přiznali k věcem, jichž se nedopustili.

V roce 1974 zavedlo americké ministerstvo obrany pro všechny příslušníky armády povinnost studovat mezinárodní válečné právo. Zodpovědnost za tuto přípravu připadla vojenským prokurátorům. V roce 1983 vydal Spojený výbor náčelníků štábů memorandum, které rostoucí význam právníků v armádě potvrdilo. V témže roce musely být právní zásady vedení války přehodnoceny v souvislosti se zásahem na Grenadě. To vedlo ke vzniku legislativy upravující použití armády (operational law), na jejíž tvorbě a aplikaci se podílejí speciálně připravení příslušníci právní služby.

Podle těchto specialistů lze dobrou legislativu použití armády budovat pouze se znalostí činnosti vojáka. Proto se příslušníci právní služby aktivně účastní jednotlivých bojových akcí. I když se budou velitelé při rozhodovacím procesu stále častěji obracet na právníky, veškerou zodpovědnost za příslušné rozhodnutí nese velitel. Musí např. rozhodnout, jak se zachovat v případech, kdy se vojenská etika dostává do rozporu se zájmy armády: Dá rozkaz zničit klášter, který je jako významná kulturní památka na seznamu UNESCO proto, že je z něj na jeho podřízené vedena prudká palba? Jak se rozhodne, jde-li o záchranu životů většího počtu civilistů na jedné straně a jednoho vojenského pilota na druhé?

Vojenská etika a vojenská subordínace

Uposlechnutí rozkazu nadřízeného je základní povinností vojáka. Nepřípustné je však, aby značné pravomoce, jimiž je velitel v demokratické společnosti vybaven, vedly ke zneužívání podřízených. Nikdy a ničím nelze omluvit zejména ponižování lidské důstojnosti. Závažným porušením etických norem je v této souvislosti využívání podřízeného i uspokojování osobních zájmů nadřízeného. Využívání státního majetku k soukromým účelům je posuzováno jako trestný čin.

Profesionalita vojáka je závislá na jeho oddanosti vojenskému ideálu. Jakákoli jiná oddanost, včetně politické, je pomíjivá a vnáší do vojenského života nesoulad. Nejeфекtivnější armády a nejkompetentnější důstojnické sbory jsou ty, které se neřídí politickými nebo ideologickými cíli - jejich hlavní motivací jsou vojenské ideály.

V současné armádě se profesionální motivace vojáků z povolání zásadně liší od motivace vojáků základní služby, kteří jsou do armády povoláváni, nebo od těch, kteří do armády vstupují kvůli materiálním či politickým výhodám. Profesionální voják je mj. nástrojem vlády k zabezpečení kázně vojáků základní služby, jejichž motivace nebude nikdy srovnatelná s profesionální motivací a zodpovědností absolventů prestižních vojenských škol, jako je např. americká vojenská akademie ve West Pointu nebo francouzská v Saint-Cyru.

Rozdíly mezi profesionálními vojáky a vojáky základní služby však mohou být minimalizovány tím, že se vojáci základní služby zbaví závislosti na vnějších, vojenské službě cizích, vlivech. Profesionální armáda je mnohem spolehlivější než politizovaná

armáda, která plní úkoly vojenské služby jen potud, pokud má odpovídající politický cíl. Americká námořní pěchota a francouzská cizinecká legie slouží např. vždy s vysokou profesionalitou, nezávisle na politice země.

Za nejvyšší vojenskou ctnost se považuje loajálnost a bezpodmínečné splnění rozkazu. Pokud voják rozkaz nesplní, musí být potrestán. Voják rozkaz nezpochybňuje, neváhá, nenavrhuje svou variantu rozkazu, ale okamžitě se mu podřizuje. Činnost vojáka se nehodnotí podle toho, jakou politiku provádí, ale podle rychlosti a účinnosti, s jakou realizuje politiku jiných. Úkolem vojáka je zdokonalovat nástroje subordinační; hodnota úkolů, které plní, leží mimo jeho zodpovědnost. Hodnocen je podle kvality jejich splnění, a ne podle toho, jde-li o úkoly dobré nebo špatné.

Za důležitou se považuje otázka, je-li voják povinen splnit rozkaz za všech okolností. Zdůrazňuje se zejména konflikt mezi vojenskou subordinační a profesionální kompetentností nadřízeného a vojenskou subordinační a nevojenskými hodnotami.

Morálně-etický kodex příslušníka armády USA

Při výstavbě armády USA je morálně-etickým otázkám věnována značná pozornost. Základem morálně-etické výchovy jsou ideje amerikanismu, oddanost prezidentovi a státní vlajce, tradice jednotlivých druhů ozbrojených sil, druhů vojsk a služeb, svazků a útvarů. Výraznou úlohu sehrávají v této souvislosti hromadné sdělovací prostředky a reklama. Značná pozornost je věnována materiálním a morálním stimulům, včetně disciplinárních, materiálních a trestních postihů.

Výrazný vliv na plnění vojenských povinností má systém atestací prováděných u všech kategorií vojáků. Kromě dalších aspektů je hodnocen rovněž morálně-etický profil vojáka a jeho vztah k vojenské službě. Na vztahu vojáka k jeho povinnostem do značné míry závisí mj. výše důchodu a rozsah různých výhod po odchodu do výslužby.

Zvláštní pozornost je věnována opatřením k udržení požadované morálně-psychologické, etické a intelektuální úrovně příslušníků armády. V této souvislosti má nezastupitelnou úlohu morálně-etický kodex příslušníka armády USA.

Morálně-etický kodex příslušníka armády USA je založen na vojenských tradicích a zvyklostech a konkrétních morálně-etických normách.

Vojenské tradice a zvyklosti zahrnují zejména službu vlasti, odpovědné plnění úkolů, umění vést podřízené, loajálnost, disciplinovanost, připravenost, součinnost a vzájemnou pomoc, udržování obrazu slušného člověka a nestrannost.

Na rozvoji těchto tradic se podílejí jednotlivé stupně velení, služba pro styk s veřejností, vojenská právní služba a služba vojenských duchovních. Dále celá síť vojensko-historických institucí jako např. vojenská muzea, jichž je nyní v USA více než 80 a vojenské památníky, např. památník účastníkům korejské a vietnamské války ve Washingtonu. Značná pozornost je věnována vojenským významům. V roce 1991 byla např. zavedena medaile „Za službu v jihozápadní Asii“.

Morálně-etický kodex zdůrazňuje tyto obecné zásady:

- Služba v armádě je ctí a povinností občana USA.
- Každý voják je povinen dodržovat ústavu USA a bránit ji před vnějšími a vnitřními nepřáteli, být jí věrný a oddaný, podřizovat se rozkazům prezidenta a velitelů v souladu s vojenskými řády a jednotným kodexem vojenské justice.

- Příslušníci armády plní v souladu s přísahou bojové úkoly nezávisle na svých osobních názorech na státní politiku či na vydané rozkazy. Plnit každou povinnost a rozkaz musí tak, jako by právě na tom závisela jejich pověst.
- Vojenské povolání není soukromá, ale veřejná záležitost. Americký lid udržuje armádu k obraně své země a její suverenity, má proto právo žádat od důstojníků a vojáků dodržování vysokých standardů chování a plnění vojenských povinností.
- Velitelé všech stupňů nesou plnou zodpovědnost za všechny stránky života a činnosti svých podřízených.
- Příslušníci armády se ve své praktické činnosti řídí komplexem konkrétních morálně-etických norem, zejména zásadami spravedlnosti a čestnosti, vzájemné důvěry a úcty, a to nezávisle na národnosti, sociálním postavení, vyznání a vzdělání, nepodporují protekcionářství a nepřipouštějí využívání služebního postavení k ziskným cílům.

Morálně-etický kodex klade na příslušníky armády tyto požadavky:

- umět zachovat chladnokrevnost v každé situaci,
- mít schopnost řešit problémy kompromisem,
- projevovat loajalitu k partnerům,
- být korektní a slušný,
- vyhýbat se ostrým a hrubým poznámkám,
- neobcházet nadřízeného,
- vyhýbat se politizaci plněných povinností a řešených úkolů,
- nepřipouštět podlézání nadřízeným,
- přísně dodržovat kázeň a pořádek v souladu s vojenskými řády.

Zakázáno je rovněž nadměrné požívání alkoholu a užívání drog.

K normám chování amerických vojáků v bojových podmínkách a v zajetí patří:

- ▲ Odhodlanost vojáka položit svůj život při obraně své země.
- ▲ Vůle nepadnout do zajetí. Pokud se tak stane, je voják povinen klást odpor, nevyzrazovat vojenské tajemství, neúčastnit se akcí poškozujících jeho zemi, kolegy či spojence. V zájmu záchrany svého života může voják odpovídat na dotazy týkající se jeho jména, vojenské hodnosti, identifikačního čísla a data narození.

Právní zodpovědnost příslušníků armády je určena jednotným kodexem vojenské justice, který obsahuje mj. tyto zásady:

- Důstojník nesmí činit lživé oficiální prohlášení ani podávat záměrně lživou stížnost, odmítat splatit dluh, bez dovolení si prohlížet cizí korespondenci, chovat se urážlivě, vysmívat se jiným vojákům a ponižovat je, opíjet se a rušit veřejný pořádek, bezdůvodně odmítat pomoc jinému vojákovi či jeho rodině.
- Voják, který se „přezíráv“ vyjádří o prezidentovi, viceprezidentovi, Kongresu, ministrovi obrany a jiném ministrovi, guvernérovi či orgánech státu, v němž vykonává vojenskou službu, nebo kde se dočasně nachází, musí být potrestán v souladu s rozhodnutím vojenského soudu.

(Zpracováno s využitím Informační zprávy Ústavu obranných studií AČR č. 11/1995 PhDr. M. Hanákové, CSc. a Mgr. A. Rambouska. Redakčně upraveno a zkráceno.)